

NEXUS LINGUARUM

KÖSZÖNTŐ KÖTET A 80 ÉVES
NYOMÁRKAY ISTVÁN AKADÉMIKUS
TISZTELETÉRE

Szerkesztette
Lukács István

ELTE BTK
SZLÁV ÉS BALTI FILOLÓGIAI INTÉZET
SZLÁV FILOLÓGIAI TANSZÉK
BUDAPEST, 2017

SZAKMAI LEKTOROK
Bańczerowski Janusz
Jászay László

MŰSZAKI SZERKESZTŐ ÉS TÖRDELŐ
Janiec-Nyitrai Agnieszka

© szerzők
© ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék

Kiadja az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék
Felelős kiadó a Szláv Filológiai Tanszék vezetője
Sorozatszerkesztő: Lukács István
A borítót tervezte: Sellyei Tamás Ottó
Nyomdai kivitelezés: Robinco Kft.
ISSN 1789-3976
ISBN 978-963-284-859-4

TARTALOM

Bañcerowski Janusz	
Nyomárkay István akadémikus nyolcvan éves.....	9
Bajzek Lukač Marija	
Slovenska zemljepisna lastna imena na Gornjem	
Seniku in v Porabju.....	15
Bañcerowski Janusz	
Néhány gondolat a nyelvhasználat alapegységéről...	25
Császári Éva	
A szlovák szótárirodalom legújabb mérföldköve.	
Az első szlovák etimológiai szótár.....	43
Дудащ Мария	
Гневът в унгарската и българската фразеология...	51
Dudás Előd	
Kaj-horvát anyag Maks Pleteršnik szlovén–német	
szótárában.....	61
Dziewońska-Kiss Dorota	
Człowiek człowiekowi wilkiem – obraz wilka w języku	
polskim (w świetle związków frazeologicznych	
i przysłów).....	71
Федосов Олег	
Как достигъ <i>совершенство</i> ?.....	81
Gyivicsán (Divičanová) Anna	
Rozmýšľanie o slovenskom národnom hnutí,	
o jazyku, o kultúre	
(Štefan Leška, Karol Straka, Ľudovít Haan).....	93
Gyöngyösi Mária	
A „törpe” Alekszandr Blok mitopoétikájában	
(Alakváltozatok és forrásaik).....	101
Imrichová Mária	
Slovenská právnická terminológia	
a problematika polysémie termínov.....	115
Jakovljević Dragan	
Književnost, novi mediji i postčitalačka generacija...	125

Janiec-Nyitrai Agnieszka	
Narošle postpamięci. Na marginesie węgierskiej	
trylogii Krzysztofa Vargi <i>Gulasz z turula, Czardasz</i>	
<i>z mangalicqı Langosz w jurcie</i>	135
Janurik Szabolcs	
Angol mintára keletkezett tükörszavak	
a magyarban és az oroszban.....	147
Ясаи Ласло	
Средства грамматики и картина мира	
в русском языке.....	161
Kiss Szemán Róbert	
A katolikus irodalom mint újkori kulturális	
képződmény sajátosságai.....	173
Kroó Katalin	
Az irodalmi szövegben rejlő <i>megszólítás</i> szemiotikai	
alakzatáról.....	183
Лявинец-Угрин Марианна	
Современная лексикография русинского языка..	195
Лебович Виктория	
К вопросу литературной ономастики	
у И. Нечуя-Левицкого.....	207
Lukács István	
A horvát <i>Sibila</i>	219
Menyhárt Krisztina	
„Zöldségeket beszél”. A zöldségek a magyar	
és a bolgár közmondásokban.....	231
Михайлов Камен	
Via Danubius.....	243
Milosevits Péter	
Jovan Dučić versei Babits Mihály fordításában.....	255
Nagy István	
Íráspoétika, írásethosz. Marina Cvetajeváról.....	271
Палоши Ильдико	
Мультисубъектность как семантическая категория	
в русском языке.....	283

Pátrovics Péter	Aspektualität – Temporalität – Kasus – Referentialität und Wortstellung im Deutschen und in den slawischen Sprachen. Mutmaßliche Zusammenhänge.....	297
Pavičić Mladen	Ivan Prijatelj <i>A szlovének irodalma</i> című irodalomtörténeti áttekintéséről.....	307
Péter Mihály	Két költő a szerelem másodvirágzásától (Puskin és Tyutcssev).....	317
Ráduly Zsuzsanna	Eponimák a lengyel és a magyar egyházi terminológiában.....	323
Sárköziné Vandan Enhzaya	<i>Вдрузе Достоевского в монгольском переводе романа «Братья Карамазовы»</i>	335
Urkom Aleksander	Učenje stranog jezika u digitalnom dobu.....	343
Várnai Dorota	Renesans w Polsce i na Węgrzech.....	353
Vig István	Prebacivanje kodova u djelu „Az török áfium ellen való orvosság” (‘Lijek protiv turskoga opijuma’) Nikole Zrinskog.....	365
Zoltán András	Régi keleti szláv jövevényszavaink kérdéséhez.....	377
Zsilák Mária	A budai Egyetemi nyomda szlovák kiadványainak nyelvváltozatai az egységes modern irodalmi nyelv kialakulása tükrében.....	385

ÍRÁSPOÉTIKA, ÍRÁSETHOSZ MARINA CVETAJEVÁRÓL

Nagy István

A keletkező esztétika (genetikus kritika) figyelmét nem kerülhette el az a probléma, amelyet a szöveg keletkezésével foglalkozó szakemberek *a tiszta lap kultúrszemiotikájának* neveznek. Hogy mi a tiszta lap jelentése az író ember számára, milyen szorongást vált ki belőle az első leírt sor, és a felelőségnek milyen terhét rakja a vállára – mindenkinél jobban az írók tudják, akik az írás során szembesülnek ezekkel a kérdésekkel. Amikor a tudós azt vizsgálja, hogy miben áll a kéz és a lap közti tárgyi és jelentésbeli összefüggések lényege, a kettő koherenciája, akkor a tudományos érdeklődés és az író érdeke nyilvánvalóan egybeesik. Az író abban érdekelt, hogy tisztába jöjjön tevékenysége rejtett indítékaival. A genetikus kritikának elkötelezett szakember és az írás lélektanát saját praxisából ismerő író azért is szövetségesek, mert ez utóbbi írással kapcsolatos reflexiói a tudomány eszköztárát finomítják, elmélyítik gondolati teljesítményét. Amit a tudós a kéziratok láttán tudományos igénnyel összegez, hogy ti. összefüggés létezik az üzenet és hordozója, az írásfelület és az írásmű terjengőssége vagy tömörsége, illetve az írástér és a kifejezés feltételei között – az író számára gyakorlati tapasztalat.

Folytatva a fenti gondolatokat, két, a genetikus kritikában elismert francia tudós különböző véleményét idézem a tiszta lap és az író viszonyáról. Az egyik esetben az üres lap az íróból *„halálos kétségbeesést”* vált ki, a másikban viszont ugyanő (ti. az író) *bizalommal* fordul az üres lap mint az üzenet hordozója felé. E kétféle beállítódás egyáltalán nem általánosítható egyes korok vagy irányzatok íráskultúrájára, sokkal inkább az egyes írói személyiségeket jellemzi. Gilbert Durant ezt írja: *„A papírra, mely fehér és üres, mint a halálos kétségbeesés, az író hirtelen egy történetet jegyez le. [...] a képek, a reminisz-*

cenciák és a vágy lendülete azon nyomban elszállnak” (HAY 1989: 349). Francis Ponge pedig az üres lap „emlékezésre képes” oldalát hangsúlyozza: „Itt van hát egy lap, amely nyomban megmutatja az embernek azt, amit rábíz. [...] E szívesség fejében közreműködik a kifejezés kivitelében, megformálásában. Visszahat a kifejezésre; a kifejezés módosul általa. [...] Talán épp e visszahatás teszi emlékezésre képessé?” (HAY 1989: 345).

Ha a továbbiakban Cvetajeva írásmítológiájáról szólva a magyar Pilinszky Jánosra fogok több ízben hivatkozni, akkor ezt annak okán teszem, hogy e két kongeniális alkotó, minden különbözőségük ellenére, az íráserkölc tekintetében azonos elvekhez tartották magukat. Számos Pilinszky-esszé közül az *Új Ember* 1974. november 17. számában, *Egy lírikus naplójából* (II) címmel közölt írása ad leginkább alapot az érintkezések, illetve kimondott gondolati párhuzamok szemléltetésére.

Itt és most az esszé indító kérdését idézem, mert a két költő ugyan egyformán érzékeli az íróra nehezedő felelősség súlyát, mégis mást és mást éreznek az üres lap előtt: Pilinszky kockázattal járó félelmet, Cvetajeva pedig valami olyasmit, amit oroszra le sem lehet fordítani: „heilige Scheu” („священный трепет”, „szent remegés”, amelyet az ember akkor érez, amikor valamit már-már babonás tisztelettel övez, amikor szinte szent félelmet érez valami iránt). Ugyanakkor mindkettőjük-nél közös egyfajta félelem, amely tartózkodással párosul.

„Mitől fél az író az üres lap előtt? – kérdezi Pilinszky. – Mit kockáztat az első, indító szavakkal, mondatokkal? Talán valami jóvátehetetlent?”. S hogy tovább folytassam a kérdést, miért van az, hogy „a képzelet síkján” az író nagyobb felelősséget érez az írott szó iránt, holott, s ezt Pilinszky is hangsúlyozza, az írott szó sem maradandóbb az ember tetteinél. Miért kényszerül arra, hogy a leírt szót mint írásaktust (cselekedetet) és az élet tetteit összevesse, a felelősség mérlegére tegye? Cvetajeva is a kétféle cselekedetet együvé tartozónak érzi, amikor egyik Rilkének címzett levelében azt írja, hogy öt *versei* és *tettei* egyformán *igazolják*.

Pilinszky nem marad adós a válasszal, amikor a félelem okát egyfajta „lépésényszerben”, kényszeres cselekedetben jelöli meg, amely az alkotói szabadság, alkotói mozgástér zsugorodását eredményezi, az esztétikai elkárkozás kockázatával jár, amelyet ugyanakkor az író a nem kevésbé irracionális „reménységgel” ellensúlyoz: „Amit az író életében még talán elodázhathatna, a papíron nem lehet tovább halogatni. Hát ezért »sápad el« az üres lap előtt”. Majd a megváltás lehetőségében bízva hozzáteszi: „Az üres papír előtt félelmünknel csak reménységünk nagyobb” (PILINSZKY 1982: 368, 369).¹

Cvetajeva szerint az írónak attól kell félnie, amit *önkéntesen* írt le: „Nem a piszkozattól kell félni (az eredménytelen keresés közben agyonjavítgatott laptól), és nem az üres laptól, hanem attól, amit önkényesen írtunk tele. Az alkotó akarat türelem” (ЦВETAЕВА 1994: 369–370).

A Cvetajevára jellemző „archaizáló” magatartás, a világgal kapcsolatos „irracionális” beállítódás olyan dolgokban nyilvánul meg, mint az ember és ember, ember és dolog közötti viszony „ősi” jellegének modellálása (elsősorban a verseiben), az élet irracionális alapja iránti vonzódásban, a tapintásos kommunikációban, amely a tárgyat nem tartja távol az emberi testtől, és a „befogadás”, „megérintés”, „egygyé válás” révén ősbibb kommunikáció a világgal, mint a jóval szublimáltabb „látás”-ban történő kommunikáció.²

Az animizmus valamiféle utócsengése Cvetajevánál, hogy a dolgoknak, kiváltképpen az írástevékenységgel összefüggő tárgyi világnak arca, szelleme, lelke, egyénisége van, amelyekre mágikus úton hatni lehet, és amelyek maguk is képesek az ember életére, esetünkben az írás mikéntjére befolyást gyakorolni.

¹ „Tehát a cselekedet és a verseim engem igazolnak” (Небесная арка 1992: 89).

² A „konjunktív megismerésről”, amely episztemológiai jellegét tekintve történeti, személyes és eleven, lásd MANNHEIM 1995.

Egyoldalú lenne a Cvetajeva „tisztapapír-éhségéről” és a nyomában kibontakozó mítoszteremtésről alkotott kép, ha csak az írás tudattalanját bizonyító argumentumokat sorakoztatnám fel, és elhallgatnám azokat a mozzanatokat, amelyek az írástények megértését racionális alapokra helyezik. Az írás infrastruktúrájára, benne a már-már szent áhítattal övezett tiszta papírlapra is érvényes, hogy Cvetajevánál az alkotás két szemiotikai erővonal metszéspontjában helyezkedik el, amennyiben a földi, testi, nagyon is érzéki és az égi, szellemi, emelkedett erők egyforma súllyal alakítják. Az „Értékek megsemmisítése” mélyebb értelme íráspoetikai nézőpontból, hogy Cvetajeva az írás dichotomikus modelljét úgy számolja fel, hogy az érzéki-anyagi-tárgyi dologtól mint feltételtől elindulva eljut az értelemmel teli műalkotáshoz. Másként szólva, azt a gondolati utat járja be, amely a *tárgyműtől az esztétikai tárgyhoz* vezet, s közben az emberi alkotással és munkával kapcsolatos mélyebb kultúrhistoriai összefüggésekre jön rá. Tehát egyetlen nagy gondolati ívben összeköti az anyagot és a szellemet. A tiszta papírt övező áhítat és az infernális konnotációkat felszabadító égetés megerősíti azt a kettősséget, miszerint az alkotáson, ahogyan Cvetajeva érti, nyomot hagy a démoni erőkkkel való érintkezés (ennyiben a bűn képzete tapad hozzá), de másfelől magában rejti mint szakrális aktus az önmegváltás ígértét is. Ha a tiszta lap az alkotás lehetősége, akkor hozzá egyaránt köthető az üdvözülés és az elkárhozás is.

Az „Értékek megsemmisítése” arról szól, hogy Cvetajeva és barátnője, aki a tengeren túlra készül férjhez menni, tiszta papírlapokat, illetve „levél-tisztázatok” és „kézirat-piszkozatokat” éget. A kéziratégetéssel, amely az orosz kulturális tudatban Gogol óta a saját kézirat elégetésével kötődik össze, itt Cvetajevánál azonban – s ez döntő körülmény – idegen kéziratok égetéséről van szó. Ez a rövid írás a tiszta lap kultúrszemiotikájának Cvetajeva adta értelmezéséről szól.

A papír áhítatos tiszteletének okát Cvetajeva két dologban jelöli meg. Egyrészt abban a gyerekkori sérelemben, amely a felnőtt számára utólag a papírmegvonás és az írás tiltása

közötti összefüggésben tudatosul, másrészt azt a tényt, hogy nem tud elégetni tiszta fehér papírt, német nevelése eredményének tudja be. Számomra itt sokkal fontosabb az a körülmény, hogy a tiszta papír megsemmisítése elleni tiltakozás visszavezethető egyszerre a papír *eredetére* („a papír nem volt: *lett!*”), amiben Cvetajeva az emberi munka „önvédelmét” látja (mások munkájának megbecsülését), illetve a tiszta papír *rendeltetésére*, mint a leendő kézirat anyagi hordozójára: „Egyszóval – szégyen vagy nem szégyen arra, aki maga is ír? – nem a kéziratokat mentettem, pusztá kézzel kapva ki a tűzből, hanem a tiszta papírlapokat. *A kézirat – lehetőségét*” (CVETAJEVA 1970: 227).

Tiszta papírt vagy üres füzetet éppen ennek okán sem elégetni, sem pedig elajándékozni nem tud, hiszen nem egy füzetet adna ajándékba, hanem mindazt, amivel teleírta volna. Mivel az üres füzet vagy tiszta papírlap a mű lehetőségét hordja magában, ezért ezeket elégetni annyi, mint teleírt füzetet vetni a tűzbe. Ilyen értelemben nem is létezik üres lap, hiszen azon már virtuálisan – lehetőségként létezőként – rajta van az írás. „Üres füzet! Óda az üres füzethez! Fehér lap még minden nélkül – még – már mindennel tele!” (CVETAJEVA 1970: 225).

Az anya érve – „Ha nincs papírja, nem ír verseket” (CVETAJEVA 1970: 223) – az anyagi hordozó és az írás közti *ok-okozati* összefüggésre utal, és egy ki nem mondott feltételezést tartalmaz, hogy tudniillik, „papír esetén feltétlenül írni fog”. A büntetésnek szánt papírelvonás az anya részéről preventív intézkedés, amennyiben az ok megszüntetése a következmény elmaradásával jár: a papír és az írás közti modalitás itt már nem is a lehetőség, sokkal inkább a szükségszerűség jelentését hordozza. Az anya részéről megnyilvánuló negatív szükségszerűséget Cvetajeva az íráskényszerben pozitív előjelűre változtatja: „Hát én ezt a »szent Scheu«-t érzem mindmáig egy-egy üres lap láttán. – Annak ellenére, hogy pudokat írt tele? – Igen. Minden tiszta füzet láttán előlről kezdődik. Ha lesz füzet – versek is lesznek. Lenniük kell. Sőt, többet mondok: minden egyes még üres füzet – élő szemrehányás, annál

is több – parancs. (Én – vagyok. Hát te?). Ha nagy műveket akartok, adjatok nagy füzeteket!” (CVETAJEVA 1970: 225).

Az anya ominózus mondatát („Ha nincs papírja, nem ír verseket”) a szövegben olyan kétszólamú megnyilatkozás-ként olvassuk, amelyben az anya hangjából kihallatszik a sértett gyermek hangja is. A gyermek „világnézetét” leginkább az a mágikus előfeltevés érzékelteti, amelyet a papír és az írás közti infantilis logika sugall: a papír szükségszerű következménye az írás.

Hasonló gyermeki logikát sejtet az a mondat is, hogy „Ha nagy műveket akartok, adjatok nagy füzeteket!”, ugyanis aligha hihető a felnőtt Cvetajeva részéről, hogy direkt összefüggést véljen látni az írásaktus anyagi és szellemi oldala között. Ellenkezőleg, Cvetajeva az írás mennyisége és minősége között fordított arányt lát. Miként az írás materiális kontextusához tartozó, hivalkodóan fényűző füzetet is méltatlannak érzi magához, ugyanúgy, de most már pozitív hangsúllyal, Puskind hozza fel példának, aki fürdőházban írt, és a teleírt lapokat az asztal alá hajította. Vagyis az igénytelen és szerény íráskörnyezet nem gátja, hanem ösztönzője a magas szellemi színvonalú írástermék világra jövetelének. Ez a gyermeki logika az egykori sérelem kibeszélése (ahogyan a gyermek akkor látta önmagát és a helyzetet): minél nagyobb az elfojtás, annál nagyobb a vágy. Ugyanakkor egybevág az írásmű egészének intenciójával is, azzal a kettős üzenettel, miszerint az írás *lehetősége és szükségszerűsége* (és nem a minősége!) egyenes arányban áll tárgyi feltételrendszerének, az írás infrastruktúrájának biztosításával. Az üres írásfelület nagysága nem a terengősségre és bőbeszédűsége való felbujtás, hanem az íráskényszert erősítő tényező, felszólítás az írásra, amelynek nem minőségromlás a következménye, hanem ösztönzés az írásra.

Az animisztikus, megszemélyesítő kérdés mögött („Én – vagyok. Hát te?”) az húzódik meg, hogy az írás feltételül szolgáló papír maga is „írja” az írás alanyát (az írás önteremtés is). Alany és tárgy egymásrautaltsága így lesz legitim az írás anyagi-dologi oldala felől is. A létige egyértelművé teszi, hogy a versek *létfeltétele* a papír.

Ha az eddigiekből azt láttuk, hogy a tiszta papírlapnak kettős jelentése van Cvetajeva írásszemiotikájában, mert egyaránt jelenti a kézirat *lehetőségét* és az írásra való *készítést*, tehát az írással mint tevékenységgel – mondhatni – genetikus kapcsolatban áll, akkor a további olvasás arról győz meg bennünket, hogy az írás szubjektuma mellett az írásmű *minősége* is összefüggésben van a tiszta papírlappal.

„A papírnak ebben az áhítatos tiszteletében van különben a gyermekkori sérelmeken kívül még valami. Az egyszerű nép felfogása: mindent meg kell becsülni! Valaki gyártotta ezt a papírt, vesződött vele – hiszen a papír nem volt: *lett!* Minek *lett?* Hogy egy vakmerő kézlendület – és újra *ne legyen?* A dolgok paraszti, tisztán hasznosságelvű megbecsülésén kívül benne volt ebben a míves, a munkás tiltakozása az értékek megsemmisítése ellen. Védelme – nem: önvédelme a munkának. És mindezek fölött – a *nem volt*, a *lett*, *ne legyen* fölött a költő örök harca a nemléttel” (CVETAJEVA 1970: 227–228).

„Простонародное: такому добру – да даром пропадать?” „Az egyszerű nép felfogása: mindent meg kell becsülni”. A magyar fordításban, jóllehet pontosan adja vissza az eredeti értelmét, mégiscsak elsikkad egy fontos jelentésmozzanat, mégpedig a *добро* és a *дар* lexémák szemantikai egymásra rímelése. E két szó konkrétan is megidézi a prózai szövegkörnyezetben található versnek („*Tolladnak én papírlap leszek...*”) azt az értelmét, amely a „javak, vagyon” és az „ajándék, tehetség” között van.³

Az orosz akkor mondja, hogy *даром пропадать*, ha valami azértvész el haszontalanul, mert nem használták, s ugyanez a *дар* szó van benne a *задаром* ‘ingyen’ és a *задарма работать* ‘ingyen dolgozni’ kifejezésben is. Közös jelentésmozzanat bennük a „*безвозмездно*”, vagyis ‘ellenszolgáltatás nélkül, ajándékba’. Fentebb már jeleztem, hogy az idézett szövegrész

³Lásd erről az alábbi verselemzést: NAGY 1995.

értelmét a *добро* és a *дар* szavak szemantikai érintkezése adja. A *дар* szó második jelentése 'tehetség', amely visszautal a *добро* 'vagyon, javak' jelentésére, vagyis az az Istentől kapott ajándék, amit nem szabad elherdálni, azaz őrizni kell. Ugyanakkor az 'ajándék' jelentés révén a füzetek és a tiszta papírlap is megjelenik az értelmi horizonton, így utalva vissza a szerettei által ajándékozott füzetekre. A füzetet az ajándék/ajándékozás mozzanata köti össze a „tehetséggel” (írással) úgy is, mint üres füzetet, amelyet nem ajándékoz (a kézirat lehetősége), és úgy is, mint amit – ha az próza – ajánlás formájában visszajuttat jogos tulajdonosához (ihletőjéhez).

Újabb értelemkonstitúció nyomába szegődhetünk, ha a szláv *дар* szó kapcsán a rokon görög szó, a *δῶρον* hármas jelentésére is figyelünk: 1. Adomány, ajándék. Az oroszban a *дар слова, дар речи* állandósult kifejezés konkrétan is utal a beszéd képességére, az ékesszólásra, mutatis mutandis, az írásra, alkotásra. 2. Áldozat, áldozati ajándék. Ez az orosz szóban is megőrződött, hiszen a kenyér és a bor a szentáldozásban Krisztus teste és vére, és nem szimbólum (*святые дары*).⁴ 3. Adó. A régi orosz nyelvben a *дань, подать* szavak jelentése 'ajándék, ajándékozás'. A *дань* 'adó' az, amivel másoknak tartozunk („долги”, „задолженность”), és itt újból aktualizálódik a kettős jelentés, amennyiben utal az ajánlásra, illetve a műre, amely egyidejűleg hordja magában a bűnt és a bűn vezeklését az adósság törlesztése formájában (lásd az orosz nyelvű „Miatyánk”-ot: „И прости нам долги наши, как и мы прощаем должникам нашим”).⁵

Az értelemképzés további dimenzióit nyitja meg előttünk a *добро* szó, amely egyidejűleg jelent „jó ügyet (*доброе дело*),

⁴ Lásd „a reprezentációban való jelenlétről” mondottakat Gadamernél: NAGY 2002.

⁵ A *bűn, vétek* szavak 'tartozás' jelentését aktualizálja Dsida Jenő *Sírfelirat* versében: „Megtettem mindent, amit megtehettem, / kinek tartoztam, mindent megfizettem, / Elengedem mindenki tartozását, / felejtst el arcom romló földi mását (DSIDA 1995: 200).

jó cselekedetet” és „vagyon, értéket”. Az eredeti szövegben található „*бумага дела*” szókapcsolat igehasználata is innen válik érthetővé, a „jó tett” felől. A *δοξο*-ban mint főnevesült melléknévben aktualizálódik az írás mint *lehetőség* és mint *kötelesség* mellett egy harmadik jelentés is, amely már egyértelműen a *minőségre* utal. A *δοξη* görög jelentése *ἀγατος* ‘jó, hasznos’ és *καλος* ‘céljának megfelelő, vagyis rendeltetése van’. Rokona a latin *faber*-nek, amely kettős jelentése révén egyaránt jelöli mind a cselekvő alanyt (művészi, mesteri), mind pedig a munka termékét (masszív, jól van megcsinálva). A *δοξο* szóban ekképpen őrződött meg a XVIII. században még élő ‘techné’ és ‘fronészis’ jelentés: 1. minden, ami pozitív, jó; 2. jó ügy, jó cselekedet, amely hasznot hoz; 3. holmi, dolog, vagyon. A *δοροτιно сделано* azt jelenti, hogy „valami jó anyagból, jól van megcsinálva, jó minőségű, tartós”.

A tiszta papírlap mint *вещь* olyan tárgy-dolog, amely a *πρωτο*, a munka végterméke. A *вещь* használata itt több vonatkozásban is figyelmet érdemel. Míg ma a *вещь* kizárólag a gondolat vagy cselekvés tárgyát jelenti, azt, amire a gondolkodás vagy a cselekvés irányul, Cvetajevánál ez a fogalom tartalmazza az egész szemantikai háromszöget, amennyiben az elgondolás, az eszme a szón át tette válik, amely a tárgyban-dologban ölt testet (*замысел* → *слово* → *дело* → *вещь*). A munka tárgyiasult végterméke mellett szóhoz jut a folyamatjelleg, és a cselekvő alanyra is fény vetül. Amikor Cvetajeva a műalkotásra szinte mindig az ősi szláv *вещь* szót használja és csak ritkán a *произведение*-t, amely kétségtelen avantgárd-technicista asszociációkat ébreszthet az olvasóban is (a költészet mint *производство*, azaz termelés), akkor a szó régi gazdag jelentését aktualizálja, amely amellett, hogy a műalkotás létmódjaként annak tárgyiságát, „csinált” jellegét emeli ki, legalább olyan erővel hangsúlyozza az *Én–Dolog relációt* is. A *költő a kritikusról* című esszében a műalkotás formalista értelmezésétől határolja el magát, amikor az alkotást a lényeg megragadásaként gondolja el.

A *вещь* a görög *πράγμα* szóhoz áll közel, amely „tettet, eseményt, hasznos dologot” jelent. A szóba beleértett és tény-

legesen meglévő pragmatikus jelentésaspektus Cvetajeva számára jó alkalom a másik végléttől, a romantikus műalkotás-felfogástól való elhatárolódásra is. Az etimológiai szótárak a *вещь* szó magyarázataként a 'lényeg' és 'élőlény' jelentésű *существо* szót közlik, ez viszont egybevág Cvetajeva felfogásával, amely a forma–tartalom dichotómiát a „lényeg” ontológiai fogalmával haladja meg egyfelől, másfelől pedig illeszkedik Cvetajevának ahhoz a meggyőződéséhez, miszerint a műalkotás szerves képződmény, amelynek messzemenő befogadasesztétikai konzekvenciái vannak.

A szó távolabbi rokona a görög *ἔπος* 'szó', illetve a latin *vox* 'hang' jelentésű szavak, amelyek már közvetlenül is legitimálják a *вещь* 'műalkotás' értelemben való használatát (a műalkotás mint hangzó beszéd).⁶

A *самозащита труда* 'a munka önvédelme' szókapcsolatban a *труд* használatára vonatkozóan érdemes idézni a nyelvtörténész véleményét: „Azok a szavak, amelyeknek a gyökerében a *дело* áll, az embert, a cselekvőt jellemzik, a *труд* szóval viszont a munka minőségét jelölik. A *труд* mindig alkotás, amely a jó és mindenkinek hasznos megteremtésére irányul. A *труд* az, amiben maga az ember is érdekelt, és aminek teljesen átadja magát. A *труд* azért lehet az orosz mentalitás kifejezője, mert a közös cselekvés, tevékenység (*соборность*) és a közös szellemi-lelki létezés (*совесть*) fogalmával áll kapcsolatban” (КОЛЕСОВ 2004: 86–87).

⁶ A latin *vegeo* 'virrasztok', a *vigil* 'éber' és az ó-ind *vājas* 'erő' is kapcsolatban áll az ősi szláv szóval, így szívódott fel benne a pragmatikus jelentésárnyalat, amely az alkotás tudatos mozzanatát emeli ki (ФАСМЕР 1986: 309).

IRODALOM

- CVETAJEVA Marina, 1970: Egy ajánlás története. *Fogoly lélek*. Budapest: Európa, 219–264.
- DSIDA Jenő, 1995: Sírfelirat. *Zarándokút*. Bukarest: Kriterion, 200.
- HAY Louis, 1989: A kézirat kritikái. *Helikon* 3–4/344–351.
- MANNHEIM Károly, 1995: *A gondolkodás struktúrái*. Budapest: Atlantisz.
- NAGY István, 1995: Метафоризация отношения «Я/Ты». Наблюдения над процессом означивания в стихотворении М. Цветаевой «Я – страница твоему перу...». *Studia Russica* II–III. Budapest, 293–312.
- – 2002: „Sub specie symbolorum”. Szimbólumértelmezések az orosz századfordulón. „Jelbeszéd az életünk” 2. Budapest: Osiris, 157–171.
- PILINSZKY János, 1982: Egy lírikus naplójából (II). *Szög és olaj*. Budapest: Vigília, 367–369.
- КОЛЕСОВ В. В., 2004: *Язык и ментальность*. Санкт-Петербург: «Петербургское востоковедение».
- Небесная арка. Марина Цветаева и Райнер Мария Рильке*. Подгот. изд. К. М. Азадовский. Санкт-Петербург: «Акрополь», 1992.
- ФАСМЕР Макс, 1986: *Этимологический словарь русского языка*. Т. 1. Москва: «Прогресс».
- ЦВЕТАЕВА Марина, 1994: *Собрание сочинений в 7 томах*. Т. 5. Москва: «Эллис Лак».